

Φρεντερίκο Γκάρθια Λόρκα, ο στρατευμένος λογοτέχνης

Ως φοιτητής ήταν παράδειγμα προς αποφυγή. Ως πιανίστας όμως, συνάρπαζε τους ακροατές του με το πηγαίο ταλέντο του. Ο Φρεντερίκο Γκάρθια Λόρκα γεννήθηκε στις 5 Ιουνίου 1898, πρώτος από τους τέσσερις γιους του πλούσιου γαιοκτήμονα πατέρα του και της δασκάλας μητέρας του. Μεγάλωσε στους αγρούς της Ανδαλουσίας και προαλειφόταν για μουσικός αλλά του έλαχε να γνωρίσει και να μελετήσει έργα του Σαίξπηρ, του Γκαίτε, του Ισπανού Αντόνιο Μαχάντο και του Νικαραγουανού Ρούμπιν Ντάρβο. Αφοσιώθηκε στο γράψιμο. Στα 1917, δημοσίευσε το ταξιδιωτικό βιβλίο του «Εντυπώσεις και τοπία» που άρεσε. Στα 1919, έγραψε το θεατρικό «Τα μάγια της πεταλούδας» και το 1923 δημοσίευσε το «Βιβλίο των ποιημάτων». Έζησε στη Γρανάδα και για δέκα χρόνια (1919 – 1929) στη Μαδρίτη, όπου γνωρίστηκε με τον ζωγράφο Σαλβαδόρ Νταλί κι έγινε σύντροφός του. Σύχναζε στον κύκλο του γηραιού ποιητή, Χουάν Ραμόν Χιμένεθ, και συζητούσε με τον σκηνοθέτη Λουίς Μπονουέλ. Κλασικά είναι τα έργα του «Θρήνος για τον Ιγνάτιο Σάντσεθ Μεχίας», «Γέρμα», «Ματωμένος Γάμος» κ.α. Στα 1930, επισκέφτηκε τις ΗΠΑ κι έπειτα την Κούβα. Στα 1932, ίδρυσε το ισπανικό πανεπιστημιακό θέατρο «Λα Μπαράκα» κι από το 1934 αφιερώθηκε στην καταπολέμηση του ανερχόμενου φασισμού. Στα 1936, επέστρεψε στη Γρανάδα και τελείωσε το θεατρικό του «Το Σπίτι της Μπερνάντα Άλμπα». Ευθύς μετά το ξέσπασμα του εμφύλιου πολέμου, φασίστες του Φράνκο τον έπιασαν και τον φυλάκισαν ως ένοχο ομοφυλοφιλίας και κομμουνιστή. Δίκη δεν υπήρξε. Το ξημέρωμα της 19^{ης} Αυγούστου 1936, τον δολοφόνησαν.

Η εν ψυχρώ δολοφονία του από τους φαλαγγίτες του Φράνκο ήταν το αποκορύφωμα της λυσσαλέας επίθεσης του κυοφορούμενου καθεστώτος ενάντια στις Τέχνες και τα Γράμματα. Λιγότερο από ένα χρόνο πριν να δολοφονηθεί, είχε δώσει ιστορική συνέντευξη σε ανώνυμο δημοσιογράφο. Δημοσιεύτηκε στα καταλανικά στις 27 Σεπτεμβρίου του 1935, στο περιοδικό L' Hora. Το περιοδικό ήταν επίσημο όργανο του Εργατικού Μπλοκ, ομάδας που αργότερα εντάχθηκε στο τροτσκιστικό ΡΟUM.

Ο Λόρκα βρισκόταν στη Βαρκελώνη, όπου παρέμεινε μέχρι τα τέλη Δεκεμβρίου απολαμβάνοντας την τεράστια επιτυχία που είχαν οι παραστάσεις των θεατρικών του έργων. Έχοντας συνείδηση ότι μιλούσε σε αριστερό έντυπο, προχώρησε σε κάποιες από τις πιο ριζοσπαστικές δηλώσεις που έκανε ποτέ στη ζωή του.

Ο ανώνυμος δημοσιογράφος δε χρειάστηκε να καταβάλει ιδιαίτερη προσπάθεια για να εκμαιεύσει αυτές τις δηλώσεις, καθώς ο συγγραφέας, αριστερός και στρατευμένος χωρίς

να ανήκει σε κάποιο κόμμα, εξέφραζε τις προσωπικές του πεποιθήσεις.

Γράφει ο ανώνυμος δημοσιογράφος:

«...Ένα έργο τέχνης δεν είναι τίποτε άλλο από μια αντανάκλαση της ανθρώπινης ζωής. Και γι' αυτό κανένας καλλιτέχνης, ακόμη κι αν ήθελε να είναι άκρως αφαιρετικός, δεν μπορεί να μένει αδιάφορος απέναντι στον φρικτό πόνο των καιρών που ζούμε...».

Ο Φεδερίκο Γκάρθια Λόρκα, ένας από τους καλύτερους ποιητές μας, βρίσκεται ανάμεσά μας. Ταπεινής καταγωγής, γιος ενός αγρότη, του Φουέντε Βακέρος, ερωτευμένος με την πατρίδα του, με τη ζωή της, με τα χρώματά της, με τις γυναίκες της, με τους ταύρους της, είναι ένας «αυθεντικός τσιγγάνος», σαν κι αυτούς που περιγράφει στα ποιήματά του. Απλός, ενθουσιώδης, συμπαθής, σε κερδίζει από την πρώτη στιγμή. Μιλά τόσο άνετα, εύγλωττα και ευχάριστα που σε κάνει να παθιάζεσαι με όσα λέει. Δείχνει αθώς, συναισθηματικός, αυθόρμητος σαν παιδί. Χαμογελαστός, αισιόδοξος, με εξαιρετικό ταμπεραμέντο, μπορεί με εκπληκτική απλότητα να εξηγήσει τα πιο πολύπλοκα πράγματα.

Κι αντί να επιδίδεται σε δήθεν βαθυστόχαστες αναλύσεις, αρκείται σε σύντομα αλλά εύστοχα σχόλια. Καλλιτέχνης ευαίσθητος, στρέφει την τέχνη του στον άνθρωπο. Γιατί δε θέλει να είναι απλός θεατής του δράματος που ζούμε... Η ζοφερή πραγματικότητα, η μιζέρια, η πείνα, η απόγνωση, δεν είναι αλήθειες που μπορεί να παραβλέψει.

Διανοούμενος, καλλιτέχνης με κύρος, αναρχικός, αποστρέφεται την κενή ζωή των απατηλών τιμών για να προσεγγίσει όλο και περισσότερο τις μάζες συμμετέχοντας στις χαρές και στις θλίψεις τους. Είναι ένας ειλικρινής ανθρωπιστής, χωρίς φιλοδοξίες, εκτός ίσως από την προσπάθεια να καταστήσει τη δημιουργία του ένα μέσο διαπαιδαγώγησης. Γι' αυτό και επιλέγει θέματα βγαλμένα από τη ζωή και τα παρουσιάζει απλά, όμορφα, ευχάριστα. Είναι αδιαμφισβήτητο ο μελλοντικός ποιητής της εργατικής τάξης.

- Πιστεύετε ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στην τέχνη και την κοινωνική πραγματικότητα;

«Μου φαίνεται απόλυτα παράλογη η σκέψη ότι η τέχνη μπορεί να αγνοεί την κοινωνική ζωή. Γιατί η τέχνη δεν είναι παρά καρπός του τρόπου με τον οποίο μια ευαίσθητη ιδιοσυγκρασία ερμηνεύει κάποια στιγμιότυπα, κάποια γεγονότα της ζωής και της ύπαρξής μας. Ο καλλιτέχνης, ως παρατηρητής της ζωής, δεν μπορεί να παραμένει αδιάφορος απέναντι στα κοινωνικά δρώμενα. Μιλώ και εξ ονόματος πολλών φίλων μου, που μοιράζονται αυτή μου την πεποίθηση. Όταν πήγα στη Βόρειο Αμερική, συγκλονισμένος που είδα εκείνον τον καινούριο κόσμο, τόσο μοντέρνο, τόσο ζηλευτό από όλους, ένιωσα να με καταλαμβάνει μια βαθιά απελπισία. Έβλεπα στους δρόμους ένα τεράστιο αριθμό ανθρώπων που πουλούσαν μήλα. Μερικοί ήταν πολύ νέοι. "Αγοράστε ένα μήλο, κύριε", παρακαλούσαν θλιμμένοι. Ήταν άνεργοι εργάτες, που ζητιάνευαν στους δρόμους. Τρομοκρατήθηκα όταν άκουσα ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες υπήρχαν 12 εκατομμύρια άνεργοι. Δεν χρειάστηκε να ψάξω και πολύ για να συνειδητοποιήσω το μέγεθος του σύγχρονου κοινωνικού δράματος».

- Νιώσατε την ανάγκη να καταγράψετε αυτές σας τις εμπειρίες;

«Μπροστά σε ανάλογο κοινωνικό δράμα, όποιος διαθέτει έστω και το ελάχιστο αίσθημα ανθρώπινης αλληλεγγύης, δεν μπορεί να παραμένει αδιάφορος. Σύντομα θα κυκλοφορήσει ένα βιβλίο μου όπου θα διαβάσετε όσα σας είπα τώρα και πολλά άλλα. Ίσως όσοι γνωρίζουν την προηγούμενη λογοτεχνική μου παραγωγή, να μην το βρουν του γούστου τους. Ίσως πιστέψουν ότι είναι μια ριζική, απόλυτη αλλαγή πλευσης. Κατά βάθος, δεν έχω αλλάξει καθόλου από τότε που έγραφα τους πρώτους μου στίχους. Απλώς οι συνθήκες με έκαναν να υιοθετήσω αυτή τη στάση. Οι περιστάσεις που σηματοδοτούν τις εξελίξεις στον κόσμο και στον πολιτισμό, έχουν και θα έπρεπε να έχουν αδιαμφισβήτητα, μια τεράστια επίδραση στους ανθρώπους. Σ' αυτό το βιβλίο, δίχως να εγκαταλείπω την ποιητική γλώσσα, η οποία με ικανοποιεί βαθιά, μιλώ για το πλήθος των πραγμάτων που μπόρεσα να παρατηρήσω τα τελευταία πέντε χρόνια».

- Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι δεν συναντάμε καμιά σημαντική καλλιτεχνική εκδήλωση, π.χ. στις νέες ιταλικές δημιουργίες;

«Πρέπει να λάβετε υπόψη σας ότι τόσο στην Ιταλία όσο και στη Γερμανία κυβερνούν τυραννίες που περιορίζουν ασφυκτικά τους καλλιτέχνες και τους στερούν κάθε δυνατότητα

φυσιολογικής αντίδρασης. Δεν επιτρέπουν στους καλλιτέχνες να δώσουν μια ερμηνεία της κοινωνικής ζωής που να αντιτίθεται στο τυραννικό καθεστώς. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η αυθεντική καλλιτεχνική δημιουργία συναντά τεράστια εμπόδια».

- Και για τη Ρωσία, ποια είναι η άποψή σας;

«Νομίζω ότι η Σοβιετική Ένωση είναι κάτι πραγματικά εξαιρετικό. Προσωπικά, έχω μια βαθιά επιθυμία να γνωρίσω από κοντά τη Ρωσία, γιατί πιστεύω ότι οι προσπάθειες που καταβάλλει ο ρωσικός λαός αποκτούν φανταστικές διαστάσεις. Πρόκειται για ένα έργο ανδρείας, αποφασιστικότητας, για μια επιβλητική αντίδραση των μαζών. Και αυτό ανακλάται περίτρανα στη ρωσική λογοτεχνία... Για να επιστρέψουμε όμως σ' αυτό που έλεγα προηγούμενα, η ρωσική λογοτεχνία μάς αποδεικνύει καθαρά ότι εάν η κοινωνική ζωή δεν δίνει πραγματικό περιεχόμενο στα έργα των καλλιτεχνών, αν δεν αποτελεί την πρώτη ύλη και τη μαγιά πάνω στην οποία θα οικοδομήσουν τα δημιουργήματά τους, τότε δεν θα μπορούσαν να παραχθούν έργα σημαντικής αξίας. Για να γίνει όμως αυτό, ο καλλιτέχνης πρέπει να εντοπίσει όλες εκείνες τις αποτυχίες του συστήματος που επηρεάζουν συνολικά τους ανθρώπους και βεβαίως να φανταστεί ένα άλλο πολιτικό σύστημα οικοδομώντας το σε βάσεις διαφορετικές από εκείνες που το οδήγησαν στην αποτυχία».

- Πιστεύετε ότι έχει μέλλον το θέατρο;

«Είμαι πάντα αισιόδοξος, και τώρα ακόμη περισσότερο. Το αμιγώς καλλιτεχνικό θέατρο έχει αποτύχει παταγωδώς. Και αυτό εξηγείται εύκολα, αν αναλύσει κανείς πόσο πολύ παρεξέκλινε από το δρόμο που ακολουθούν οι μάζες. Το ότι αιφνίδια αυτό το θέατρο στερήθηκε την ατμόσφαιρα και τη δυνατότητα επικοινωνίας με το κοινό δεν είναι διόλου τυχαίο γεγονός. Εκείνο που συνέβη είναι πως οι συγγραφείς βρέθηκαν ξεκομμένοι από την κοινωνική πραγματικότητα και τα έργα που έγραφαν και ανέβαζαν φάνταζαν ξένα, αναχρονιστικά. Το μεγάλο κοινό πάει στο θέατρο για να δει σκηνές από τη ζωή του και τα προβλήματά του. Αν ο συγγραφέας καταφέρει να μιλήσει στις μάζες με τη δική τους γλώσσα και μπορέσει να μεταδώσει άμεσα τις ιδέες του μέσα από το έργο του, τότε κατά την άποψή μου εκπληρώνει τη μεγάλη αποστολή του θεάτρου, που είναι να διαπαιδαγωγήσει τις μάζες».

- Είναι αυτός ο λόγος που τελευταία ασχολείσθε περισσότερο με το θέατρο;

«Πιστεύω ότι είναι τεράστια η επίδραση του θεάτρου στις μάζες. Κι αν έχω αφήσει κάπως πίσω το ποιητικό μου έργο είναι γιατί θεωρώ πολύ ωφέλιμη την θεατρική μου παραγωγή, την οποία και θέτω στην υπηρεσία της διαπαιδαγώγησης των μαζών».

- Ποια είναι η άποψή σας για τα πειραματικά σχήματα που προωθούν την ιδέα ενός θεάτρου των μαζών;

«Πιστεύω ότι κάνουν πράγματα αρκετά ενδιαφέροντα. Πολλοί, με πρώτο τον Έρβιν Πισκατόρ, του οποίου θαυμάζω το θάρρος και οργανωτικό πνεύμα, κατάφεραν να ξεπεράσουν τεράστια εμπόδια και να δημιουργήσουν ένα αυθεντικό θέατρο των μαζών, ένα θέατρο επαναστατικής διαπαιδαγώγησης. Ωστόσο πιστεύω ότι τα σχήματα αυτά απέτυχαν γιατί έγιναν θύματα του ίδιου του δογματισμού τους: διάλεξαν έργα που μπορεί να είχαν σημαντική λογοτεχνική αξία αλλά όλο και συχνότερα, όσο περνούσε ο καιρός, δεν αντιστοιχούσαν στις προσδοκίες του μεγάλου κοινού. Και φαντάζομαι πως αυτό είναι πάντα το πρόβλημα των καλλιτεχνών».

- Γιατί δεν κάνετε κι εσείς θέατρο των μαζών;

«Κατ' αρχάς πιστεύω πως είναι ο κινηματογράφος το καταλληλότερο μέσο, εκείνο που σου προσφέρει τη δυνατότητα να κινητοποιήσεις μπροστά στο θεατή δυναμικούς στρατούς εργαζομένων. Ενδεικτικό από αυτή την άποψη είναι το "Θωρηκτό Ποτέμκιν", που ομολογουμένως είναι μια φανταστική ταινία. Υπάρχει μια ευαισθησία σε καθένα από τα καρέ που συγκινεί, που καθηλώνει και με ανύποπτο τρόπο καταλαμβάνει το θεατή. Είναι μια κραυγή αγωνίας, εξέγερσης όπου κι παραμικρή κίνηση των ηθοποιών αγγίζει την τελειότητα. Αυτό όμως το αποτέλεσμα παράγεται επειδή στον κινηματογράφο δεν έχεις περιορισμούς χώρου: ο χώρος που προβάλλεται στην οθόνη μπορεί να είναι απέραντος. Όμως στο θέατρο μετά βίας μπορείς να βάλεις 16 ηθοποιούς στη σκηνή: ένας παραπάνω και τα πάντα χάθηκαν. Στο θέατρο είσαι υποχρεωμένος να περιγράψεις ένα μαζικό γεγονός με έναν περιορισμένο αριθμό ατόμων: δεν έχεις την πολυτέλεια να βάλεις τις μάζες επί σκηνής για να αναπαραστήσουν μια λαϊκή κινητοποίηση κι ίσως και να μην χρειάζεται. Το θέατρο έχει τη δική του ξεχωριστή αποστολή που είναι να παρουσιάζει και να επιλύει προοπτικά ατομικά προβλήματα. Θέατρο και κινηματογράφος είναι συμπληρωματικές μορφές τέχνης, κάνοντας καθένα τη δική του δουλειά, παίζοντας το δικό του διαφορετικό ρόλο».

Στα 1986, η δημοκρατική κυβέρνηση της Ισπανίας έστησε το άγαλμά του στον τόπο του εγκλήματος, αναγνωρίζοντάς τον ως τον πιο σημαντικό Ισπανό ποιητή και θεατρικό συγγραφέα του 20ού αιώνα.

Έθνος, 20.8.1998) (τελευταία επεξεργασία, 27.2.2009)